

ASIA Tohtorikoulutusohjelmien kieli

KANTELU

Kantelija arvostelee oikeuskanslerille 6.9.2018 osoittamassaan kantelussa sitä, että Turun yliopiston luonnontieteiden ja tekniikan tiedekunnan tohtorikoulutusohjelmat ovat lähes kauttaaltaan englanninkielisiä. Tiedekunta tarjoaa neljä tohtoriohjelmaa, joista kolme on kansainvälisiä ja englanninkielisiä. Nämä tohtoriohjelmat vaativat myös hakudokumentit englanniksi. Kantelussa katsotaan, että vaikka yliopistolla on lain mukaan oikeus päättää suomen kielen lisäksi muiden kielten käytöstä, tämä ei voi tarkoittaa sitä, että nämä muut kielet voivat korvata suomen kielen. Koska tutkintokielet ovat lain määrittämiä ja koska suomalaisilla yliopistoilla on yhteiskunnallinen vastuu juuri suomalaista yhteiskuntaa ja siten suomen kieltä kohtaan, ei näitä voi ohittaa tutkijan työn kansainvälisyyteen vedoten. Mahdollisuudet käyttää äidinkieltään yhteiskunnan kaikilla osa-alueilla tulisi turvata.

Kantelussa todetaan lisäksi muun muassa, että laki ei erottele perus- ja jatkotutkintoja kielen osalta. Mikäli yliopisto katsoo, että sen resurssit eivät riitä sekä englannin- että suomenkielisen koulutuksen tarjoamiseen, tulee sen ensinnä täyttää perustehtävänsä suomenkielisen korkeakoulutuksen tarjoajana.

SELVITYS

Turun yliopiston selvitys on annettu 16.1.2019. Yliopisto toteaa selvityksessään muun muassa, että yliopiston luonnontieteiden ja tekniikan tiedekunnassa väitöskirja on mahdollista kirjoittaa suomen kielellä, väitöstilaisuuden kieli voi olla suomi ja tohtorikoulutettavan on mahdollista saada henkilökohtaista ohjausta väitöskirjatyölleen suomeksi. Tohtorin tutkinnon keskeinen sisältö koostuu väitöskirjan kirjoittamisesta, siihen saatavasta ohjauksesta ja väittelystä.

Yliopiston selvityksen mukaan kaikki tiedekunnan tohtoriohjelmat edustavat luonnontieteiden ja tekniikan aloja, joissa tieteen kieli on englanti. Myös työelämän kieli näillä aloilla monissa yrityksissä on englanti. Hakuilmoitukset tohtoriohjelmiin on julkaistu suomeksi ja englanniksi. Sähköinen hakulomake on myös saatavilla sekä suomeksi että englanniksi. Kaikissa tohtoriohjelmissä pyydetään kirjoittamaan englanninkielinen tutkimussuunnitelma. Tohtoriohjelmien johtoryhmiin ja ulkopuolisiin arvioitsijoihin, jotka arvioivat hakemuksia, kuuluu henkilöitä,

jotka eivät osaa suomea. Kielitaito on osoitettu muun muassa tutkimussuunnitelmalla. Tohtori-
koulutukseen ei ole mahdollista sisällyttää niin paljon kieliopintoja, että tarvittava kielitaito
voitaisiin saavuttaa yksinomaan koulutuksen aikana.

Tutkinnon pystyy selvityksen mukaan halutessaan suorittamaan myös suomeksi, joskin osoit-
taen, että suorittajalla on vaadittava englannin kielen taito.

VASTINE

Kantelija on antanut selvityksestä vastineensa.

RATKAISU

Säännökset

Perustuslain 16 §:ssä säädetään sivistyksellisistä oikeuksista. Pykälän 2 momentin mukaan jul-
kisen vallan on turvattava, sen mukaan kuin lailla tarkemmin säädetään, jokaiselle yhtäläinen
mahdollisuus saada kykyjensä ja erityisten tarpeidensa mukaisesti myös muuta kuin perusope-
tusta sekä kehittää itseään varattomuuden sitä estämättä. Pykälän 3 momentin mukaan tieteen,
taiteen ja ylimmän opetuksen vapaus on turvattu.

Perustuslain 17 §:n 1 momentin mukaan Suomen kansalliskielet ovat suomi ja ruotsi. Pykälän
2 momentin mukaan jokaisen oikeus käyttää tuomioistuimessa ja muussa viranomaisessa asias-
saan omaa kieltään, joko suomea tai ruotsia, sekä saada toimituskirjansa tällä kielellä turvataan
lailla. Julkisen vallan on huolehdittava maan suomen- ja ruotsinkielisen väestön sivistykselli-
sistä ja yhteiskunnallisista tarpeista samanlaisten perusteiden mukaan.

Yliopistoissa vallitsee yliopistolain (558/2009) 6 §:n mukaan tutkimuksen, taiteen ja opetuksen
vapaus. Opettajan on kuitenkin noudatettava koulutuksen ja opetuksen järjestämisestä annettu-
ja säännöksiä ja määräyksiä.

Yliopistojen kielistä säädetään yliopistolaissa. Yliopistolain 11 §:n 1 momentin säännöksen
mukaan esimerkiksi Turun yliopiston opetus- ja tutkintokieli on suomi. Lain 11 §:n 2 momen-
tin mukaan yliopisto voi päättää lisäksi muun kielen kuin 1 momentin mukaisen opetus- ja tut-
kintokielenä käyttämisestä opetus- ja tutkintokielenä ja opintosuorituksissa.

Yliopistolain 35 §:n 2 momentin mukaan yliopiston hallintokieli on Turun yliopistossa suomi.
Lain 35 §:n 3 momentissa on perustuslain 17 §:n 2 momentin säännöstä vastaavasti säädetty,
että jokaisella on oikeus omassa asiassaan käyttää suomea tai ruotsia ja saada toimituskirja
käyttämällään kielellä.

Arviointi

Yliopistolain 11 §:ssä määritellään yliopistoissa käytettävät opetus- ja tutkintokielet. Yliopisto
voi lisäksi päättää muun kielen kuin lain 11 §:n 1 momentin mukaisen opetus- ja tutkintokie-
lensä käyttämisestä opetus- ja tutkintokielenä ja opintosuorituksissa. Yliopistolaki antaa näin
ollen harkintavaltaa yliopiston itsensä päättää, missä laajuudessa lakisääteisiä opetus- ja tutkin-
tokieliä on käytettävä, ja miten paljon niiden sijasta tai ohella voidaan käyttää muita kieliä.

Oikeuskirjallisuudessa on katsottu, että esimerkiksi opiskelijaryhmälle järjestettävän tilauskoulutuksen opetus- ja tutkintokieleksi voidaan määrätä englanti (Mäenpää, Yliopistolaki 2009, s. 332). Yliopisto ei voi kuitenkaan poiketa siitä, että opetus- ja tutkintokielenä käytetään yliopistolain 11 §:ssä määriteltyjä kieliä. Joka tapauksessa yliopiston on Mäenpään mukaan turvattava perustutkintojen opetus ja suoritettavuus lakisääteisillä opetus- ja tutkintokielillä. Mäenpää toteaa kuitenkin, että tutkimuksessa käytettävää kieltä ei ole mahdollista määritellä laissa tai ylipäänsä oikeusnormeilla (s. 333). Tutkimusta voidaan tehdä ja tutkimustulokset raportoida siihen parhaiten soveltuvalla kielellä. Opintasuorituksena arvioitavan opinnäytteen tai tutkimuksen kieltä yliopisto kuitenkin voi Mäenpään mukaan määritellä edellä mainituissa rajoissa. Yliopisto voi siis päättää muunkin kuin suomen tai ruotsin kielen käytöstä tutkinnon suorittamisessa.

Yliopistolaissa on säännös jokaisen oikeudesta käyttää omassa asiassaan suomea tai ruotsia ja saada toimituskirja käyttämällään kielellä. Mäenpään mukaan omalla asialla tarkoitetaan sekä hallintopäätöksellä ratkaistavia asioita, että julkisen palvelun toteuttamiseen liittyvää asiointia (emt. s. 330 - 331).

Turun yliopiston selvityksen mukaan luonnontieteiden ja tekniikan tiedekunnassa väitöskirja on mahdollista kirjoittaa suomen kielellä, ja myös väitöstilaisuuden kieli voi olla suomi. Myös ohjausta väitöskirjatyölle on mahdollista saada suomen kielellä. Yliopiston selvityksen mukaan tohtorihjelmien hakulomakkeet ovat saatavilla suomeksi ja englanniksi, ja vain tutkimussuunnitelma tulee laatia englanniksi.

Kantelija toteaa kuitenkin vastineessaan, että ainakin yhden hakuilmoituksen mukaan haku-dokumentit on tullut laatia englanniksi. Hakuilmoituksen sanamuodon voidaan tulkita tarkoittavan kantelijan mukaan sitä, että hakijan odotetaan täyttävän myös itse hakemus englanniksi. Kantelija toteaa lisäksi muun muassa, että väitöskirja ei ole koko opintojen sisältö. Väitöskirjan kielellä ei voi perustella sitä, että muidenkin koulutuksen sisältöjen sekä hallinnollisten asioiden olisi oltava englanninkielisiä. Tarve opettaa myös englanniksi ei perustele sitä, että englantia käytetään suomen asemasta laajemmin kuin on välttämätöntä. Koska yliopiston opetus- ja hallintokieli on lakisääteisesti suomi, on yliopistolla kantelijan vastineen mukaan vastuu hoitaa henkilöstönsä rekrytointi ja koulutus siten, että lakia voidaan noudattaa.

Kantelija toteaa vastineessaan myös, että yliopistolla on suuri rooli sen määrittämisessä, missä määrin suomea käytetään ja voidaan käyttää tieteen ja muun sivistyksen kielenä. Kantelijan mukaan yliopistot tulee katsoa velvollisiksi ylläpitämään ja edistämään suomen (ja ruotsin) kielen käyttöä, eivätkä ne voi aktiivisesti omilla toimillaan pyrkiä kaventamaan kielten käyttöalaa entuudestaan. Kantelija toteaa, että muiden kuin suomen ja ruotsin kielen käyttö yliopistossa on laaja-alaista, kaikkien tutkintojen pääopiskelukieli on englanti, ja englanninkielisen opetustarjonnan lisääminen tapahtuu suomenkielistä opetusta vastaavasti vähentämällä ja suomen käyttöalaa kaventamalla. Vastineen mukaan tohtorikoulutukseen kuuluu myös kurssimuotoisia opintoja. Koska ohjelmat ovat englanninkielisiä, tarjoaa tiedekunta myös nämä kurssit englanninkielisinä. Käytännössä kurssit eivät ole tohtorihjelmille räätälöityjä, vaan ne valitaan maisteriopintojen kurseista. Tämä tarkoittaa, että tohtorikoulutuksen englanninkielisyys johtaa käytännössä myös maisteriopintojen englanninkielistämiseen.

Muun muassa oikeuskanslerinvirastoon tulleista kanteluista saadun tiedon mukaan englanninkielisen opetuksen lisääntyminen yliopistoissa lisää myös opetushenkilökunnan työmäärää, kun suomenkieliset opettajat opettavat muulla kuin omalla äidinkielellään. Joskus sekä opettaja että

kaikki opiskelijat kurssilla saattavat olla suomenkielisiä, mutta opettaja opettaa heille englannin kielellä, koska koulutusohjelman kielen on päätetty olevan englanti.

Olen muun muassa 12.11.2013 antamassani ratkaisussa (OKV/727/1/2013) katsonut, että perustuslain 16 ja 17 §:n säännökset huomioon ottaen on selvää, ettei lakisääteisiä opetus- ja tutkintokieliä voida kokonaan syrjäyttää, ja että suomen kielen tulee edelleen säilyä yliopiston yhtenä opetus- ja tutkintokielenä. Siinä, missä laajuudessa lakisääteisten opetus- ja tutkintokielten sijasta tai ohella voidaan käyttää muita kieliä, on yliopistolla harkintavaltaa. Muiden kielten käyttö ei kuitenkaan saa olla niin laajaa, että suomen asema opetus- ja tutkintokielenä syrjäytyy.

Apulaisoikeuskanslerin sijainen on 21.12.2018 antanut ratkaisun kanteluun, jossa oli kyse Helsingin yliopiston maatalous-metsätieteellisen tiedekunnan menettelystä suomen kielen käyttämisessä jatko-opintokielenä. Ratkaisussa todetaan muun muassa, että yliopiston olisi hyvä ottaa harkittavaksi, miten eriävät näkemykset väitöskirjan ja väitöstilaisuuden kielestä voitaisiin ottaa paremmin huomioon esimerkiksi tohtorikoulutettavan ja ohjaajien ohjausprosessin alussa laatimassa ohjaussopimuksessa. Asiassa saadun yliopiston selvityksen mukaan väitöskirjatutkijalla on lähtökohtaisesti oikeus laatia ja palauttaa väitöskirja suomen tai ruotsin kielellä. Väitöstilaisuuskin oli selvityksen mukaan järjestettävissä suomeksi, jos löytyy riittävän hyvin alaa hallitseva vähintään dosenttitasoinen asiantuntija. Kantelijalle oli ehdotettu myös järjestelyä, jossa tiedekunta järjestää tulkin väitöstilaisuuteen. Asiassa ei kuitenkaan ollut mahdollista arvioida, miten suomen kielen käyttöön liittyvät oikeudet jatko-opinnoissa olisi lopulta huomioitu Helsingin yliopistossa, koska kantelija ei palauttanut väitöskirjaa eikä väitöstilaisuutta järjestetty.

Suomen yliopistot kouluttavat paitsi huippututkijoita myös asiantuntijoita yhteiskunnan tarpeisiin. Ne tuottavat tietoa, jota suomalaiset päättäjät ja eri alojen asiantuntijat voivat hyödyntää omassa työssään. Yliopistot ovat suomen kielen aseman tosiasiallisessa ylläpitämisessä osin myös vaikeassa tilanteessa, koska tutkimuskohteet valikoituvat monesti siten, että tutkimuksella on kansainvälistä ulottuvuutta ja merkitystä. Kansainvälisellä näkyvyydellä on sitten vaikutusta tutkimuksen saamaan rahoitukseen. Tällöin tutkimuksen kieli on usein englanti. Mitä enemmän alan tutkimusta ja opintoja tehdään kuitenkin vain englannin kielellä, sitä vähemmän alan sanastoa kehittyy suomeksi. Näin ollen mahdollisuudet edistää suomen kielen kehittymistä tieteen ja asiantuntijuuden kielenä vähitellen vähenevät. Tutkimuskielen valinta voi myös ohjata itse tutkimusaiheen valintaa ja siten välillisesti vaikuttaa Suomea koskevan tieteellisen tutkimuksen tarjontaan. Turun yliopiston antama selvitys osaltaan kuvastaa sitä, miten vaikea laakia on noudattaa sen tarkoituksen mukaisesti.

Kaikkien yliopistojen maasterikoulutusohjelmissa englannin kieli on koko ajan yleistynyt opetuskielenä varsinkin kaupallisella ja teknisellä alalla, ja vain harvoja koulutusohjelmia on enää tarjolla suomen kielellä. Suomen ja ruotsin kielen asema perustutkintojen opetus- ja tutkintokielenä yliopistoissa on siis lain säännöksestä huolimatta vaarassa syrjäytyä. Turun yliopistossa suomenkielisen koulutustarjonnan tilanne on yliopistojen verkkosivustoilta ilmenevät koulutusohjelmavaihtoehdot huomioon ottaen kuitenkin parempi kuin monessa muussa yliopistossa.

Katson, että yliopistolain säännös yliopiston opetus- ja tutkintokielestä tarkoittaa maasteriopintojen lisäksi myös tohtoriopinnoissa sitä, ettei suomen kieli saa syrjäytyä, vaan sen tulee säilyä yhtenä todellisena ja uskottavana vaihtoehtoisena kielenä opetuksessa ja tutkinnon suorittamisessa muiden kielten rinnalla. Erikseen sovittavat, poikkeusluontoiset järjestelyt kertovat kyllä

mahdollisuudesta suorittaa opintoja tai tehdä tutkimusta suomeksi, mutta samalla ne ilmentävät suomen kielen syrjäytyvää ja marginalisoituvaa asemaa.

Kantelija toteaa vastineessaan, että ainakin yhden tohtorihjelman hakuilmoituksen mukaan hakudokumentitkin on tullut laatia englanniksi. Totean, että Turun yliopiston tulee turvata myös tohtorikoulutusohjelmia järjestäessään yliopistolaisissa säädetty oikeus käyttää omassa asiassaan suomea tai ruotsia ja saada toimituskirja käyttämällään kielellä.

Turun yliopiston tulisi – tieteen ja tutkimuksen vapauteen kuuluvan harkintavaltansa rajoissa – harkita toimenpiteitä suomen kielen aseman turvaamiseksi opetuksen ja tutkimuksen kielenä. Yliopiston tulisi harkita esimerkiksi sitä, missä määrin, millä aloilla ja tutkintoasteilla englanninkielisen opetuksen lisääminen on tarkoituksenmukaista ja mitä laajempia seurauksia päätöksillä on sekä yhteiskunnan että suomen kielen kanalta. Yliopistolla olisi hyvä olla esimerkiksi suunnitelma tai ohjelma, jossa kuvataan, millaisiin kieliä koskeviin linjauksiin se sitoutuu ja mitä kielellisiä oikeuksia henkilökunnalla ja opiskelijoilla on.

Kiinnitän Turun yliopiston huomiota edellä lausumaani.

Lähetän tämän päätöksen tiedoksi myös opetus- ja kulttuuriministeriölle sen arvioimiseksi, mihin toimenpiteisiin tai säännösmuutoksiin olisi ryhdyttävä, jotta perustutkintojen ja jatko-opintojen opetus ja suoritettavuus yliopistojen lakisääteisillä opetus- ja tutkintokielillä voitaisiin turvata.

Apulaisoikeuskansleri

Mikko Puumalainen

Esittelijäneuvos

Outi Kostama

OIKEUSKANSLERINVIRASTO
